

Kivikirkkojen ajoittamisen vaikeus

Visa Immonen

Keskustelu Suomen keskiaikaisten kivikirkkojen ajoittamisesta leimahti jälleen liekkiin, kun Henrik Lilius arvosteli *Tieteessä tapahtuu* -lehdessä (1/2004) Markus Hiekkasen tuoreen teoksen *Suomen kivikirkot keskiajalla* (2003). Edellisen kerran ja lähes samankaltaisena keskustelua käytiin 1990-luvun puolivälissä Hiekkasen väitöskirjan ilmestymisen jälkeen [1].

Kiistaan on sekoittunut eettisiä ja tutkijoiden henkilöihin liittyviä juonteita. En puutu niihin, vaan esitän ensin käsitykseni kalkkilaastiajoittamisen menetelmästä ja toiseksi arvioin sen suhdetta arkeologiseen tutkimukseen laajemmin. Ajatukseni pohjaavat julkaistuihin puheenvuoroihin sekä

laastiajoittamista käsitelleeseen esitelmään, jonka Åsa Ringbom piti Suomen klassillisen arkeologian seuran tilaisuudessa 29.3.2004.

Kalkkilaastiajoittamisen lupaus ja ongelmat

Sekä Hiekkanen väitöskirjassaan että Ringbom *Ålands kyrkor* -projektissa pyrkivät ajoittamaan keskiaikaisia kivikirkkoja uudennlaisin tavoin. Hiekkanen rakentaa väitöskirjassaan suomalaisen kivikirkkojen rakennuselementeistä uudennlaisen ja kattavan typologian, jonka hän on ajoittanut lähinnä dendrokronologisin analyysin.

Ringbom on puolestaan *Ålands kyrkor* -projektissa halunnut lähteä nollatilanteesta ja löytää uusia tapoja ajoittaa ahvenanmaalaisia kivikirkkoja. Siksi Ringbom on pyrkinyt ajoittamaan kirkkoja laastimenetelmän avulla. Yleisesti ottaen Hiekkänen on ajoittanut kirkkoja nuoremmiksi kuin aiempi tutkimus tai Ringbom, mutta kyse ei ole vain vuosiluvuista vaan erimielisyydet koskevat myös käsityksiä keskiajan kivikirkkorakentamisesta sekä tutkimuksen metodiikasta.

Tukea Hiekkäsen esittämien ajoitusten kritiikille on haettu Ringbomin suorittamien laastiajoitusten tuloksista. Ringbom onkin pyrkinyt kehittämään laastiajoittamisesta pätevän rakennusten ajoitusmenetelmän. Kalkkilaastiajoittamisen toimintaperiaate on selkeä: kalkkilaastin kuivuessa siihen sitoutuu ilmakehästä hiilidioksidia, minkä vuoksi laastia voidaan ajoittaa radiohiilimenetelmän keinoin. Menetelmän toimivuudessa on kuitenkin ongelmia. Ringbomin mukaan suurimmaksi ongelmaksi menetelmän kehittämisessä ovat muodostuneet kontaminaatiot, joiden poistamiseen tutkimustyö on keskittynyt. Samasta kohteesta suoritettujen laastianalyysit ovat antaneet liian paljon toisistaan poikkeavia tuloksia. Toinen metodinen ongelma koskee ajoitusten kalibrointikäyrien tulkitsemista, sillä ajoituskäyriin syntyy usein lukuisia ajoitusharjanteita. Kuinka näytteestä ja analyysikäyrästä saadaan poistettua häiriötekijät, jotka yhtäältä nuorentavat ja toisaalta vanhentavat tuloksia?

Ålands kyrkor -projektin Ahvenanmaan kirkkojen julkaistut laastianalyysit on pääasiassa suoritettu 1990-luvun alkupuoliskolla. Laastiajoitusmenetelmässä tapahtuu kuitenkin suuri harppaus vuonna 1994, jolloin näyteanalyysissä ryhdyttiin käyttämään tarkempaa AMS- eli hiukkaskiihdytinmenetelmää. Sen myötä kaikki aiemmat ajoitukset ovat joutuneet kyseenalaisiksi. Lisäksi Ahvenanmaan kirkkojen ajoittamisessa kalibrointikäyrien tulkitsemisen ongelma kärjistyy: kalibroinnin kannalta 1200-luku on erityisen ongelmallinen, sillä ajoituskäyrä on tuolla vuosisadalla tasainen. Kyseinen vuosisata on kuitenkin tärkeä, koska vanhimmat Ahvenanmaan kivikirkoista on ajoitettu juuri 1200-luvulle. Edellisvuosina Ringbom on keskittynyt antiikin kohteiden ajoittamiseen laastianalyysin keinoin. Tähän saakka analyysit on suoritettu antiikin kohteista, jotka on aiemmin ajoitettu kirjallisten lähteiden perusteella. Laastianalyysien tulokset ovat joko vahvistaneet aiemman ajoituksen tai osoittaneet kirjallisten lähteiden perusteella ehdotettujen ajoitus-

ten joukosta todennäköisimmän vaihtoehdon.

Sekä Ringbom että Hiekkänen ovat painottaneet, että laastiajoitusmetodi on edelleen kehitysasteella ja vaatii vielä runsaasti tutkimusta ennen kuin sitä voidaan pitää varmana luonnontieteellisenä ajoitusmenetelmänä. Kalkkilaastiajoittamiseen liittyy kaksi suurta haastetta. Ensinnäkin on ajoitettava luotettavasti sellaisia kohteita, joista ei ole saatavilla mitään etukäteistietoa. Tällöin odotukset eivät pääse vaikuttamaan laastianalyysien tulkintaan. Toinen merkittävä haaste on laajentaa laastiajoitusmenetelmän testaamista ja kehitystyötä nykyistä suuremman tutkijajoukon piiriin, mihin Ringbom onkin pyrkinyt. Laastiajoituksia tehdään toistaiseksi vain yhdessä AMS-laboratoriossa Århusissa, minkä vuoksi analyysimetodin tuloksia ei voida toistaa riippumattomissa olosuhteissa muualla.

Ajoitusmenetelmien ristiriidat arkeologiassa

Vaikka laastiajoittamisen peruseriaate on yksinkertainen, käytännön ajoitusmenetelmänä se vaatii edelleen kehittelyä. Ringbom korostaa itsekin laastiajoitusmenetelmän olevan vasta lupaus. Lisäongelman esitetyssä Hiekkäsen ajoitusten kritiikissä muodostaa se, että laastianalyysija on esitettäväksi vain harvasta kirkosta. Suhteessa Hiekkäsen ajoituksiin, jotka muodostavat koko Suomen kirkkokantaa koskevan tulkintamallin, voivat laastianalyysien tulokset nykyisellään toimia jonkinlaisina reunamerkintöinä, eivät koko mallia järkyttävänä kritiikkinä.

Koska Hiekkäsen ajoitusten kyseenalaistaminen on perustunut pääasiassa keskeneräisen ajoitusmenetelmän tuloksiin, esitetty arvostelu ei vie keskustelua eteenpäin. Yksittäisten kirkkojen ajoitusten kritiikki ei ole hedelmällistä, jos ehdotettuja ajoituksia ei liitetä laajempiin ajoitusmalleihin. Arkeologia soveltaa suurta joukkoa erilaisia ajoitusmenetelmiä, ja arkeologin tehtävä on punnita erilaisten menetelmien keskinäistä luotettavuutta. Jotta Hiekkäsen kirkkoajoitusten kritiikki olisi varteenotettavaa, sen pitäisi pureutua hänen työnsä metodiseen ja tulkinnalliseen malliin: olisi kyettävä esittämään laaja typologisen mallin purkaminen ja ehkä jopa jonkinlainen vaihtoehtoinen kokonaistulkinta. Hiekkäsen työn metodisiin ja teoreettisiin juuriin saakka ulottuva analyysi olisikin erittäin kiinnostavaa ja tervetullutta. Joitakin hänen luokitteluihin ja luokitteluperi-

aatteisiin kohdistuvia havaintoja on kyllä esitetty, mutta ne ovat jääneet valitettavan vähälle ja vähentyneet keskustelun edetessä.

Hiekkasen ajoitusten kritiikissä silmiinpistävää seikka on ollut myös siinä, ettei keskiajan sosiaaliseen tai taloudelliseen elämään liittyviä ajatuksia ole juurikaan esitetty. Mielestäni yksi Hiekkasen ajoitusten tärkeä, tutkimusperinteestä poikkeava piirre on nimenomaan siinä, että hän pyrkii kytkemään oman mallinsa uskottavasti laajempaan keskiajan (aineellisen) kulttuurin kokonaisuuteen. Siten ajoitukset eivät jää vain irrallisiksi vuosiluvuiksi.

VIITE

- [1] Ks. viitteet ja kirjallisuus: Ringbom, Åsa (2004): "Markus Hiekkanen ja tieteellisyys". *Tieteessä tapahtuu* 3/2004, 33–38.

Kirjoittaja on filosofian maisteri ja Turun yliopiston arkeologian jatko-opiskelija.